

מאמר מיוחד

בסגולת גשמים היורדים בין פסח לעצרת

[ניתן לשלוח הערות והארות, בכתובת מייל הרשומה בסוף המאמר]

א [הנה נביא בזה בס"ד המקורות לסגולה המפורסמת כי שתיית מי גשמים היורדים בין פסח לעצרת – סגולה גדולה לרפואה, ועוד כמה וכמה שאלות הלכתיות נפלאות שנתעוררו בקיום סגולה זו בכמה זמנים ואופנים:

סגולת רבי פנחס מקאריץ זיע"א

הנה בספר "אמרי פנחס השלם", מתורתו של הרה"ק רבי פנחס מקאריץ זיע"א (אות רכ"א עמ' צ"ה), איתא בזה הלשון:

"הגשמים שהם מפסח עד עצרת הם רפואה גדולה לכל התחלואים שאין כמוהו בכל הרפואות. היינו לעמוד ראשו מגולה קצת על הגשם שיורד עליו, גם לפתוח פיו שירדו לתוכו. ומעצרת ואילך יש מהם טובים לרפואה, היינו היורדים בזמן שהארץ צריכה להם אז הם טובים לרפואה, וז"ל הזוהר פרשת מצורע (נד, א) בזמנא דאסגי קודש אברך הוא חסד בעלמא בעי בר נש למיהך בשוקא וכו' וכולא עביד טובי, עיי"ש היטב. גם שמעתי בשמו [של הרב ז"ל], שיש גשמים דכורין והם סימן ברכה ויש גשמים נוקבין והם סימן וכו' – עכ"ל קדשו.

ועוד מצאנו בספר "רפאל המלאך"¹ (אות ג', עמ' 19) שכתב:

"סגולה לגבורת אנשים – גבורת גשמים שישתה מי גשמים, וביותר טובים הגשמים היורדים מן פסח עד עצרת, ובאם האויר חם בין פסח לעצרת ויורדים גשמים, יעמוד במקום מוצנע ערום שירדו

¹ לבעמח"ס ידות נדרים עמ"ס נדרים, תרס"ב, להג"ר יהודה יודל ראזענבערג זצ"ל [שהוסמך לרבנות ע"י התורה חסד מלובלין, המאיר עיני חכמים מאוסטרובצה, הג"ר שמואל זנוויל קלפשיש זצ"ל – ראב"ד וורשא, שהח"ח ביקש ממנו הסכמה למשנ"ב], וה"ר רב בלודז', טרלה, ווארשא, ולאח"מ בטורונטו ומונטריאול.

והנה לאחר כתבי כל הנ"ל, העירוני כמה חכמים כי החכם הנ"ל, באחרית ימיו זיף כמה ספרים בשם המהר"ל וכו', וע"כ אביא בזה מה שכתב לי הגאון הגדול רבי יהודה טשזנר שליט"א (מרא דאתרא דאופקים, ומח"ס רבים), וז"ל: "...ומקור שני הביא מספר רפאל המלאך. והנה מחבר ספר זה כתב עוד ספרים רבים אחרים אשר חלק מהם לפי הנראה הם פרי רעיונו שהו"ל על שם אדם אחר ויש פיקפוקים רבים עליהם. ומצאתי בקובץ תורני אור ישראל מנסי (גליון ט"ו עמ' רי"ב): הערת המערכת (לגבי ספר כת"י ישן נושן שטען הרב ראזענבערג שמצא בבית כנסת אחת וציטט ממנו באחד מספריו), וז"ל ההערה: "כבר ידוע ומפורסם שספר זה לא היה מעולם וזה אחד מהספרים שגולדו אצל הרב יהודה ראזענבערג שהיה מפורסם כבעל דמיון, וכדוגמת ההגדת המהר"ל שהדפיס שהוא לקט דברי המהר"ל מספריו הרבים בתוספות דברים שיצא מעטו של הרב ראזענבערג. וכל סיפור הכת"י שמצא, לא היו דברים מעולם. ראה מה שצינתי במאמרי, "כוסו של אליהו הנביא ומנהגיו" באור ישראל גליון ג' (אולי גליון ג') עמ' קל"ו הערה 6". וראה גם מאמרו של הרב אברהם בנדיקט שליט"א על הגדת מהר"ל שהו"ל הרב ראזענבערג הנ"ל, בקובץ מוריה גליון קנ"ט-ק"ס מעמוד ק"ב והלאה. ויש להרב בנדיקט שליט"א מאמרים נוספים רבים בקבצים תורניים שונים על הספר שהרב ראזענבערג הנ"ל הו"ל סיפורים על הגולם מפראג, וטען שגם זה הוא מפרי עטו.

"אולם ספר רפאל המלאך לא שמענו עליו פקפוקים, ויש בו הרבה דברים טובים. ומ"מ אין לספר שום הסכמה, ועוד שמביא דבריו בלי לציין המקור. והוא בעצמו כותב בהקדמה לספרו, שהלחשים שהביא לא בדק מקורם והביאם כפי ששמעם. לכן קשה להסתמך על מה שהביא שם ענין זה", עכ"ל.

הגשמים על גופו, וגם יפתח את פיו שירד הגשם לתוך פיו. וירפא עי"ז מן כמה מיני חולאים ויתחזק כחו", עכ"ל.

והראני ידידי הרה"ג רבי משה חליוה שליט"א מה שכתב בזה בגליון "אליבא דהלכתא" (גליון ס"ז, עמ' קל"ג): "וסיפר לי הגאון רבי דניאל אטלן שליט"א בעמח"ס ביכורי דניאל, דכן ראה דנהג הגאון הגדול רבי חיים קמיל זלה"ה ראש ישיבת אופקים, דבכל פעם שירד גשם מפסח לעצרת הי' מרים ראשו כלפי מעלה שיכנס הגשם לפיו, ואמר שהוא סגולה לכל הרפאות והישועות, ולא הי' מברך עליה (לפי דלא הוי לצמאו)", ע"כ [וכן שמעתי מעד נאמן על עוד גדול אחד שליט"א שראהו שעשה סגולה זו].

ובאמת בגמ' בשבת (קמז, ב) איתא "א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן, אסור לעמוד בקרקעית של דיומסת [שם נהר שמימיו מלוחים] מפני שמעמלת [מחממת] ומרפא [ואסור משום רפואה בשבת], אמר ר' יהודה אמר רב כל ימיה [ימי רפואתה] של דיומסת עשרים ואחד יום ועצרת מן המנין. איבעיא להו עצרת להאי גיסא או להאי גיסא [מתחלת הימים או בסוף], ת"ש דאמר שמואל כולחו שקייני [משקין לרפואה] מדיבחה ועד עצרתא מעלו [מועילים מפסח ועד עצרת, אלמא עצרת בסוף כ"א יום], דילמא התם הוא דכמה דקריר עלמא מעלי אבל הכא משום הבלא הוא כיון דחמים עלמא טפי מעלי" [דבכל משקי הרפואה מועילים דווקא עד עצרת² דהעולם יותר קר ומהני לרפואה, אבל בקרקע דיומסת שזה משום ההבדל, א"כ י"ל דמעצרת ועד כ"א יום שאחריה – הוא הזמן שמרפא, שאז העולם חם יותר].

עכ"פ חזינן דכל המשקין לרפואה מועילים מפסח ועד עצרת. וכתב שם בחידושי החת"ס "כולחו שקייני מדיבחה ועד עצרתא וכו'. מדיבחה ועד עצרתא היינו חדש אייר והרמז פסוק כי אני ה' רופאך ר"ת איר בחד י', ואויבי ישובו יבושו רגע הוא בשני יודי"ן, שהמזמור מדבר כשהי' דוד חולה ונתרפא", עכ"ל.

ועוד מצאנו בגמ' בפסחים (מב, ב) "מאי זיתום המצרי, תנא רב יוסף תלתא שערי, תלתא קורטמי ותלתא מלחא [שלש מידות של שעורים, ושלש כרכום, ושלש מידות של מלח]. רב פפא מפיק שערי ומעייל חיטי [שבמקום שעורים הכנים לזיתום – חיטים], וסימניך סיסני [שם כלי. שכשם שיש בו שני אותיות סמ"ך יחד, כן הוא כאן, רב יוסף שיש בשמו סמ"ך, הוא האומר שזיתום מורכב מדבר שיש בו סמ"ך, דהיינו שעורים – לפי שיש"ן שמאלית מתחלפת בסמ"ך]. תרו להם וקלו להו וטחני להו, ושתו להו מדיבחה ועד עצרתא [שורים את השעורים והכרכום והמלח ושורפים אותם, וטוחנים אותם, ושותה אותו מפסח ועד עצרת] דקמיט – מרפי ליה, ודרפי – מקמיט ליה [מי שעצור בנקביו – הזיתום משלשלו, ומי שיש לו שלשול – הזיתום עוצרו], הרי דהסגולה של רפואה זו – זמנה "מדיבחה ועד עצרתא".

ב בס' דף על הדף (שבת שם) כתב "שמעתי בשם הגאון ר' יוסף ענגיל ז"ל שאמר, דהנה אמרו חז"ל (שבת קי"ט ע"ב): כל המבזה תלמיד חכם, אין רפואה למכתו ע"כ. ולפי"ז מובן מדוע תלמידי ר"ע שלא נהגו כבוד זה בזה מתו בימי הספירה. בין דיבחה לעצרתא. כיון שמידה כנגד מידה. כיון

² ונראה דגם עצרת עצמה מן המניין. וראה בספר "הנהגות רבינו" על מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל (שהו"ל הרה"ג רבי בנימין קירשנער שליט"א, ענייני חג השבועות, עמ' רל"ט) שכתב בזה"ל: "רבינו הלך פעם לבקר ת"ח חולה בערב שבועות, והזכיר לו בין יתר הדברים את מאמר חז"ל, שכשהקב"ה נתן את התורה על הר סיני התרפאו לפני כן כל החולים שהיו בכלל ישראל, ואמר רבינו לחולה, שמדי שנה כאשר מגיע חג השבועות מתחדשת ההשפעה ההיא, ואפשר לבקש מהקב"ה רפואה שלמה על כל סוגי המחלות – שבזמנים רגילים יתכן שלא הייתה להם רפואה. וכשנשאל רבינו באיזה שעה בחג השבועות חלה הסגולה המופלאה הזאת, השיב רבינו – בשעה שקוראים בתורה את עשרת הדברות (ושמעתי ממו"ר הגאון הגדול רבי משה אלישיב שליט"א שאאמו"ר רבינו זצוק"ל גם אמר דכל היום מסוגל לכך", ע"כ, ונפלא.

שמבזה ת"ח אין לו רפואה. א"כ עונשו הוא שימות דוקא בזמן שהוא זמן של רפואה לעולם עכ"ד, ודפח"ח, עכ"ל.

אכן הוא נמצא במהרש"א ביבמות (ס"ב, ב'): "מפני שלא נהגו כבוד זה לזה כו'. ואמר שמתו בין פסח לעצרת להורות שמתו בהשגחה כי הוא הזמן ממוצע לבריאות וקרוב לרפואה כדאמרין בשבת כל שקייני טבא בין דיבחה לעצרתא וק"ל", עכ"ל.

וע"ע בספר אוהב ישראל פ' דברים (לר"ח אייר) שכתב שגם חכמי אומות העולם מודים שימים אלה טובים ומסוגלים לרפואה.

וראה עוד בהגה"ה על הגליון בספר "שיבולי הלקט" (סי' קצ"ט) שכתב בזה"ל: "פלג אלקים מלא מים, נוטריקון של פלג: הפ' פורים, הל"ג ל"ג בעומר, כשיבא גשם בשניהם הוא סימן שובע, גם שלעולם יהיה ל"ג לעומר ביום פורים", עכ"ל³.

³ והנה ראיתי מצינים דבר מעניין, דבשבולי הלקט (הל' ספירת העומר סי' רל"ה) כתב בזה"ל: "ואחרי ר' בנימין נר"ו פי' הטעם מה שנהגו שלא לישא בין פסח לעצרת לפי מה שמצינו בסדר עולם (רבא, פ"ג) משפט רשעים בגיהנום י"ב חודש. ר' יוחנן בן נורי אמר מן הפסח ועד העצרת שנאמר ומדי שבת בשבתו", עכ"ל.

ודברים אלו מובאים גם במטה משה ותניא רבתי בשם ר' בנימין הרופא, וברבינו ירוחם נתיב ה' ח"ד [ושם איתא עוד שימים אלו הם ימי דין על התבואה, ועומר בא משעורים, כקרבן הסוטה שבא מן השעורים ולכך אין כונסין נשים ומגדלים שפם, (כלומר, דשערות מורין על הדין כידוע, ומל' שעורים), ועי' חק יעקב סי' תצ"ב סק"ב וא"ר שם ס"ק א].

ודברים אלו מלבד ששנויים בסד"ע, מתני' היא בעדיות (י, ב), ושם מבאר הרע"ב: כלומר לאחר שיהיה בגיהנום כ"כ ימים כמו שיש מיום ראשון של פסח דאקרי שבת דכתיב וספרתם לכם ממחרת השבת וגו' עד עצרת שהיא ממחרת השבת השביעית, יצא מגיהנום ויבוא להשתחוות.

הרי שלפי פירוש הברטנורא אין שום יחוס לימים אלו בדווקא, ונקטום רק למנין בעלמא. אכן יעוי' במהרש"א בח"א שם שכתב וז"ל: "והם ז' שבועות שיהא מזוקק שבעתיים בגיהנום, כמ"ש פ"ק דר"ה בדין בינונים שיורדים לגיהנום ומצפצפים ועולים שנאמר והבאתי את השלישית באש וצרפתים כצרך את הכסף וגו', שע"כ ניתן לישראל ג"כ זה הזמן שיוקפו עצמן מטומאת מצרים כצרך כסף קודם מתן תורה", עכ"ל.

לכאורה קצת צ"ב שמצינו בימים אלו, מחד גיסא סגולה לרפואה, ומאידך גיסא זהו זמן של דין. ועי' בדברי ריש לקיש בנדרים (ח, ב) "אין גיהנום לעולם הבא, אלא הקב"ה מוציא חמה מנרתיקה, צדיקים מתרפאין בה ורשעים נידונין בה". ולפי"ז מבואר דאמנם ימים אלו מסוגלים גם לרפואה וגם לדין ולמשפט, ששני צדדים הם בגלגל חמה זה.

ומו"ז הגאון רבי רפאל איסר יהודה מלין שליט"א כתב לי "לפי"ד המהרש"א הדברים כמין חומר, וכפי תוכ"ד הגרש"א זצ"ל ששלחתי לך [נדרס למעלה] – דכיון שזה ימי זיכור וריפוי רוחני, שהרי פשוט שכל יום מימי הספירה שעברו נתרפאו ונותדרכו עוד ועוד מחולי וזוהמת הנפש, שהיה מנת חלקם במצרים, עד שנתרפאו לגמרי ופסקה זוהמתן בהר סיני, ואשר לכן הם גם ימי ריפוי וזיכור גשמי לגוף, ודו"ק", עכ"ל.

[ובאמת גם גבי שבועות, שכתבתי לעיל בהע' ג' שהיא סגולה גדולה לרפואה, יש לציין מה דאיתא בשבת קכט, ב גבי הקזת דם: "מעלי יומא טבא – חולשא, מעלי יומא דעצרתא – סכנתא, וגזרו רבנן אכולהו מעלי יומא טבא משום יומא טבא דעצרת דנפיק ביה זיקא ושמיה טבוח דאי לא קבלו ישראל את התורה, הוה טבח להו לבשריהו ולדמיהו". וזיקא היינו שד – כמבו' במשנ"ב (סי' תס"ח סק"ח) בהביאו דברי הגמ' הנ"ל. וא"כ הענין פלא, דבערב שבועות הוא זמן סכנה גדולה עד היום הזה, ואילו בשבועות עצמו הוא מסוגל לרפואה, והרי גם במתן תורה עצמו – כבר קודם מתן תורה נתרפאו, וצ"ע בזה].

ועוד אביא בזה, אגב מה שכתבתי "בין פסח לעצרת", דברים נפלאים שכתב בשו"ת מנחת אלעזר ממונקאטש זיע"א (ח"ד סי' מ"ד), שכתב שימים אלו מוצלחים מאד לישראל, ואין כל בעיה לנסוע בימים אלו, וזה תו"ד: "אשר הוגד לך בשם הרב וכו' שלא לנסוע בימי ספירת העומר כי כן מקובל מאבותינו ז"ל, הנה לא אאמין שייצא מפיו בסגנון זה, וישתקעו הדברים ולא יאמרו (ובודאי לא יצא מפי אבותינו ז"ל) כיון שהוא נגד דעת התורה שצויתה לעלות לרגל בשלש רגלים בחג המצות ובחג השבועות, ופנית בבקר והלכת לאהליך, והרי כל ההליכה הוא בין פסח חצרת הלך ושוב לירושלים על עצרת, וכתוב לא יחמוד איש את ארצו, וכל ההליכות של שמחה ומזל".

חידוש הרא"ש להמשיך לומר ותן טל ומטר אחר הפסח

ג] והנה מצינו דבר נפלא בתשובת הרא"ש (כלל ד' סי' י') שכתב לחדש, דשכיון שהגשם טוב ומועיל מפסח ועד עצרת, אולי ימשיכו להזכיר ולשאול על המטר כל אותו הזמן, אך נמנע מלעשות כן למעשה מאחר שחכמי דורו לא הסכימו עמו.

וז"ל הרא"ש: "ויהי בשנת חמשת אלפים ושבעים ושלש לבריאת עולם, נעצרו הגשמים ולא המטיר כל החורף אלא מעט מזעיר, ויקראו צום להתחנן לה' לתת מטר על פני האדמה. ויהי בליל ראשון של פסח אחרי תפלת ערבית, ואדוני אבי הרא"ש היה יושב על פתח ביתו, ואנחנו קצת מהחברים עומדין עליו מימינו ומשמאלו. ויאמר עתה היה טוב לעורר הדבר אשר מעולם תמהתי עליו, למה לא יזכירו וישאלו הגשם עד שבועות, ויענוהו קצת מהחברים, טוב הוא שתודיע הדבר לזקנים ויעשו כן; וישר בעיניהם, וישלחו לחזן הכנסת להזכיר למחר הגשם. ויעשו כן, ויזכירו בני הכנסת הגדולה הי"ג מדות; ויהי קול, כהזכירו, והנה רעש מקצת החכמים אשר לא היה הדבר בעצתם, ויוציאו קול לאמר שלא היה ראוי להזכירו, שסימן קללה הוא. ויתאפק א"א הרא"ש ולא דבר ביום ההוא מאומה, עד ליל חולו של מועד. ויכתוב מגלת ספר לחזק דבריו וזה תרפה:

"על כי שמעתי כי יש תמהים על דברי, באתי לפרש מה שאמרתי, שאין ראוי לפסוק מלהזכיר ולשאול עתה ביום טוב הראשון של פסח. ולא מן כדו, אלא מכבר ימים רבים באשכנז נתרעמותי על שני דברים שראיתי שנוהגים בימים הללו. האחד, שאינן שואלים הגשמים כתיקון. וכו'. והמנהג השני, שנוהגין לפסוק מלשאול ולהזכיר ביום טוב הראשון של פסח; והדבר ידוע שבאשכנז עיקר קיום התבואה היא על ידי הגשמים שבין פסח לעצרת. והמשנה שאומרת שמפסיקין מיום טוב הראשון של פסח, לבני ארץ ישראל נישנית, כאשר הוכחתי, ולחם היה קציר שעורים בפסח, וגם החטים כבר עמדו בקמותיהם ואינן צריכין אלא להתייבש ולהתבשל עד עצרת, ולכך הגשמים סימן קללה הם. אבל באשכנז, שאי אפשר לתבואה להתקיים זולתי במטר שבין פסח לעצרת, סימן ברכה הוא להם, ולמה לא נשאל ונזכיר עד עצרת, ודיני חזרה של מוריד הגשם יהיה להם מעצרת ואילך, כמו לבני ארץ ישראל מפסח ואילך; כמו שהוכחתי, שכל ארץ וארץ לפי צרכה שואלת ומזכרת. דכמו שארץ ישראל ובבל חלוקים במנהגם בשאלה והזכרה, ואלו עושין לפי צרכן ואלו לפי צרכן, הוא הדין שאר ארצות, דמאי שנא, וכו'.

"כל אלו הדברים דנתי לפני רבותי באשכנז ולא היה אדם מערער לדברי, אלא שאמרו אין אנו צריכין לשנות המנהג באשכנז, כי אין עצירת גשמים מצוי שם, והרבה פעמים התבואה מתקלקלת מפני רוב הגשמים. כשיצאתי מאשכנז ועברתי דרך פרובינצא, שמעתי במונפישליר שהיו מזכירים הגשמים בז' במרחשון, וישר מאוד בעיני. ואמרתי לחכמי מונפישליר תרצתם לי קושיא אחת,

"ואין לומר דזהו רק אחרי מיתת תלמידי רע"ק, וכמו שנראה מטוש"ע או"ח (סי' תצ"ג), אבל מקודם היינו בזמן הבית ל"ש זה, זה אינו, דהא בעצם הימים המה ימי הדינים, כמ"ש רבינו ירוחם כי ע"כ עומר בא מן השעורים, ושבלי הלקט ותניא רבתי כתבו על מתני' (פ"ב דעדייות) משפט רשעים בגיהנם י"ב חדש, ור"י בר יוסי אמר מן הפסח עד עצרת. הרי הדבר נפתח עוד בתנאים הראשונים ז"ל כי אז ימי הדין ושפט הגיהנם, וכו'.

"ומה זה ענין שלא לנסוע אז, הלא אדרבא מפורש בכהאריז"ל בשעה"כ ופע"ח שהאר"י הלך על ל"ג בעומר למירון והיה שם עם ב"ב שלשה ימים ועשה תגלחת לבנו בשמחה, וא"כ הנסיעה רצוא ושוב בע"כ היה בימי ספיה"ע, וכן עד עתה נוהגים שבאים מארצות המערב ומארץ תימן ממרחקים רבים וכן שלמים על ל"ג בעומר למירון והולכים כמעט כל ימי הספירה הלך ושוב, וזהו נשתלשל מכהאריז"ל שהנהיגו כן ובא למירון אז מהיותו דר עוד בארץ מצרים (עי' בשעה"כ) והרי בהליכה ונסיעה יש לעשות בימי ספה"ע, ואין אחרי דברי רבינו האריז"ל כלום.

"וגם תראה נא במקובלים הראשונים וכו' ותראה כי מעלות אלו החדשים ניסן אייר סיון שהם לטובת ישראל, ועי' בזה"ק פ' אחרי (דף נ"ה ע"א) זימנין אית דרעוא אישתכח וזימנין דרעוין לא וכו', וכ' שם באור החמה דהיינו בחדשי אדר ניסן אייר סיון רעוא אישתכח ותמוז אב טבת ושבת דינא אשתכח מסטרא דגבורה וכו', עיי"ש, הרי דאלו השלשה חדשים של ימי הספירה ניסן אייר סיון הם היותר מובהקים לחסד ורעוא אישתכח בהו. וכו', הרי מפורש כן דאלו הימים המה נייחא וחסד ורחמים, וכן במגלה עמוקות ואתחנן (אופן ק"ז) כ' דהחמישיים ימים בין פסח לעצרת הם מהימים שבהם עיקר הצלחת ישראל עיי"ש, וכן בשארי ספרים הק', ועי' בני יששכר (מאמר חדש אייר) ותראה ותבין מעלות הימים האלו שהם בזמן הזה מה שהמה מסוגלים ומוצלחים, וכו', עיי"ש עוד בכל דבריו.

ולענין הפסקה מה אתם עושין, ואמרו, שעושין כמשנה, מיום טוב הראשון של פסח פוסקים, אמרתי להם שמא אינכם צריכים מטר בין פסח לעצרת, אמרו לי שהרבה הם צריכים, ואי אפשר לתבואה להתקיים בלא מטר. ואמרתי להם כל דברי, כאשר הם כתובים למעלה, וישרו מאד בעיניהם. אלא שאמרו מה שאנו שואלין בשבעה במרחשון, כך הנהיגו חכמים הראשונים. ועל ההפסקה, לא נוכל לעשות דבר בשינוי מנהג, אם לא שיתקבצו חכמי הארץ, ויצאתי משם ולא ידעתי מה הסכימו לעשות.

ובבואי הנה, ראיתי שיותר צריכין גשמים בין פסח לעצרת משאר מקומות. ואמרתי כמה פעמים לחברי, שראוי היה שלא להפסיק מלשאול ולהזכיר עד עצרת. כי עתה אני יודע, שכל הארצות שאני יודע, עיקר גשמייהם הם בין פסח לעצרת, ובודאי רבים נינהו. אלא שלא מלאני לבי לדבר כדברים הללו לשנות המנהג. ועתה, שראיתי כי בעונותינו הגשמים נעצרו, ונתקלקלו הזרעים, ומתענין בשביל הגשמים, ואף בשבתות וימים טובים, שאין מתענין, מזכירין שלש עשרה מדות ואומרים פסוקים של מטר. אמר לי לבי, עתה הגיע העת לתקן מה שנתאויתי זה ימים רבים, כי בודאי שישמעו לך בעת צרה כזאת, ואם יקיימו עליהם בשנה הזאת, יערב עליהם ולא ישובו ממנה. וכן בודאי היו עושים, אלא שהטו את לבבם והסבו את דעתם אחורנית.

"ומה שנתרעמו על השאלה, משום סימן קללה, גם לפי דעתם אכתי לאו סימן קללה עד שיצא ניסן. כדתנן (תענית י"ב ע"ב) יצא ניסן וירדו הגשמים, סימן קללה הם. גם ממקום שבאו עוד לא מצאו, וכו'. וכל זה אינו אלא בארץ ישראל ובארצות שאוירם כאוירה. וכל מה שתראה שאומרים בזמני התעניות, אינו אלא בארץ ישראל ומה שהוא קרוב לאוירה. אבל בשאר ארצות, צריכה להיות השאלה בזמן שהם צריכים לגשמים באותה הארץ, ויעשו אותו זמן כאלו הוא שבעה במרחשון. ואם ישהו הגשמים מליד אחר אותו הזמן, צריך להתנהג בתעניות כפי זה, לפי שיש ארצות אין מתחילין בהם הגשמים אלא מניסן, ויש ארצות שיהיו בהם במרחשון. כי ימות החמה אינם טובים להם הגשמים, אבל הם מאבדין וממיתין. והיאך ישאלו אנשי הארץ הזאת במרחשון הגשמים, הלא זה שקר גמור, וכל זה סברא נכונה ונראית לעין, עכ"ל" – ע"כ הנוגע לענייננו, ועוד האריך שם בזה⁴.

דברי הגר"י טשזנר שליט"א

[ד] והנה זכיתי, והגאון הגדול רבי יהודה טשזנר שליט"א (מרא דאתרא באופקים, ובעמח"ס רבים) עבר על כל מאמר זה, והעירני הרבה הערות, ואביא ההערות – דבר דבור על אופנו. ראשית דבר, בעצם הסגולה ומקורותיה, כתב לי בזה הלשון:

"הנה כב' כותב 'ידוע מכמה מקורות שגשמים היוורדים בין פסח לעצרת הם סגולה לרפואה', אבל אני עני בדעת ואיני יודע שום דבר מזה, אדרבה אני יודע מקורות מחז"ל המלמדים שאין הגשמים לאחר פסח דבר טוב.

"(א) דהנה איתא במשנה (תענית פרק א מ"ז) יצא ניסן ולא ירדו גשמים סימן קללה שנאמר (שמואל א' י"ב) 'הלא קציר חטים היום' וגו'. ועיין שם שם ברע"ב ובתוי"ט ע"פ הירושלמי הביאו

⁴ וראה בשו"ת שבט הלוי ח"ט סי' קמ"ח אות ב' (בתשובה מבן הגר"ש, הג"ר בן ציון יעקב הלוי שליט"א), כתב להעיר ע"ד הרא"ש מהא דאיתא במדרש רבה (פ' אמור, כח, ג): "שבועות חוקות קציר ישמר לנו, ישמר לנו מרוחות רעות ומטללים רעים, ואימתי, באלו שבעה שבועות שבין פסח לעצרת וכו', אמר דוד לפני הקב"ה אם גשם היא צריכה, נדבות, ואם טל היא צריכה תניף אלקים" – עכ"ל. וביאורו, דלמה רק בשבעה שבועות אלו צריכים שמירה מטללים רעים, ולמה בימי החורף א"צ, אלא דבחורף זהו זמנו וטבעו, ויצא הפסדו בשכרו לפעמים, משא"כ בין פסח לשבועות שאי"ז זמן הגשם – מבקשים לינצל מטללים רעים, וע"ז אמר ה' דבזכות הבאת העומר ישמרם מטללים רעים, ואם מ"מ יצטרכו לגשמים, אל ישאלו עליהם, כי עבר זמנם, אלא הקב"ה יתנם בנדבה, וצ"ע.

הרי"ף, שמדובר דוקא כשלא ירדו כלל מקודם במשך החורף, אז הם סימן קללה, אבל אם ירדו אפילו מעט במשך החורף, שוב אין גשמים היורדים לאחר ניסן סימן קללה.

"אולם הפסוק שהביאו חז"ל שם אצל שמואל הנביא, לא משמע שהיה עצירת גשמים באותה שנה, אלא זה ששמואל הביא גשמים בזמן קצירת החטים היה דבר יוצא מן הטבע. וראיתי מבארים, שסימן קללה הוא כשלא ירדו בחורף רק בקיץ, אבל גם כשירדו בחורף, אם יורדים גם בזמן קצירת החטים בין פסח לשבועות, אין זה דבר טוב.

"אולם אם זו סגולה לרפואה הרי זה דבר טוב, אלא משמע דלא כמו שהביא כב'.

"(ב) שנית: איתא בלבוש (או"ח סימן תצ"ב סעיף א'): נוהגין בכל אלו הארצות להתענות ב' וה' וב' אחר הפסח, וכן אחר הסוכות, ואין מתענין אותם בחדש ניסן ותשרי, בניסן אין מתענין אותם כמו שנתבאר לעיל סימן תכ"ט סעיף ב', ובתשרי אין מתענין בסופו לפי שהוא מרובה במועדות, לכך מתענין אח"כ.

"יש אומרים הטעם של אלו התעניות, שהם על העתיד, משום שהאוויר משתנה באלו זמנים ויש לחוש לסכנת שינוי האוויר שיזיק ח"ו לבריות, לכך מתענין שלא יזיק להם שינוי האוויר. ויש אומרים הטעם שמתענין על העבר, שמא חטאו בימי המועדים שהם ימי המשתה ושמחה, וסמכו אקרא דאיוב [א', ה'] "ויהי כי הקיפו ימי המשתה וגו' העלה איוב עולות וגו' אולי חטאו בני" וגו', הכי נמי הואיל וימי המועדות הם ימי המשתה ושמחה חוששין אולי חטאו, עכ"ד.

"ובאליה רבה שם סק"ב כתב: ויש אומרים משום גשמים. בחשון מפני זרעים (שירדו גשמים). ובאייר מפני הקציר (שלא יבואו גשמים ויקלקלו הקציר). הרי גשמים בין פסח לשבועות אינו דבר טוב וצריך להתענות כדי להנצל מפורענות ר"ל. וכ' בנוסף למה שהעיר כב' בהערה בסוף מכתבו [כוונת הגאון שליט"א למה שהבאנו בהע' ד' משבט הלוי].

"(ג) והנה כב' הביא שני מקורות לדבריו: הראשון, מהרה"ק רבי פנחס מקאריין זצ"ל. והנה הרה"ק זה ידוע כצדיק טהור וקדוש ובודאי אפשר לסמוך עליו בעיניים סגורות. אמנם לפי הנראה הוא עצמו לא כתב הספר שבו הובאו דבריו אלא רק תלמידיו, ומי יודע האם דקדקו היטב מדבריו. ועוד שיתכן שאמר זה רק על מקומו ולא לגבי ארץ ישראל (וכמו שכתב הרמב"ם בפ' המשנה שם בתענית שגשמים בקיץ הם רעים רק בארץ ישראל, אבל במדינות אחרות כל מקום כפי טבע ארצו).

"ומקור שני הביא מספר רפאל המלאך. והנה מחבר ספר זה כתב עוד ספרים רבים אחרים אשר חלק מהם לפי הנראה הם פרי רעיונו שהו"ל על שם אדם אחר ויש פיקפוקים רבים עליהם וכו'... [ראה בהע' ב' שהבאנו דברי הגר"י טשזנר - במלואם], אולם ספר רפאל המלאך לא שמענו עליו פקפוקים, ויש בו הרבה דברים טובים. ומ"מ אין לספר שום הסכמה, ועוד שמביא דבריו בלי לציין המקור. והוא בעצמו כותב בהקדמה לספרו, שהלחשים שהביא לא בדק מקורם והביאם כפי ששמעם. לכן קשה להסתמך על מה שהביא שם ענין זה. ועוד אולי גם הוא הביא ד"ז רק למקומו ושעתו ולא לגבי ארה"ק", עכ"ל הגאון הגדול רבי יהודה טשזנר שליט"א.

קיום סגולה זו בחוה"מ פסח

[ה] הנה בשנה זו (חוה"מ פסח תש"פ) ירדו גשמים רבים אחר יו"ט ראשון של פסח, ורבים וכן טובים רצו לקיים הסגולה הנ"ל, ונסתפקו מי חשיב "בין פסח לעצרת", או דלמא רק אחר יו"ט אחרון של פסח הוא דחשיב בין פסח לעצרת.

והגאון הגדול רבי יהודה טשזנר שליט"א, כתב לי על ספק זה, בזה הלשון: "היות שכבר מפסיקים לומר ותן טל ומטר מתחילת חג הפסח, נראה שגם חול המועד הוא בכלל 'בין פסח לעצרת' לענין

זה", עכ"ל [והגאון רבי יצחק ישעי' וייס שליט"א גאב"ד נווה אחיעזר כתב לי, "לענין עשיית הסגולה, למה לא יעשנה בחוה"מ, ואם לא יועיל הרי בודאי לא יזיק"].

והגאון רבי אליהו שלזינגר שליט"א (גאב"ד שכונת גילה ירושלים עיה"ק) כתב לי בזה: "חז"ל אומרים שתלמיד ר"ע מתו בין פסח לעצרת, והכוונה שם מחג ראשון של פסח כדי שיהיו ל"ג יום של מנהגי אבילות. ומזה ברור דמפסח ועד עצרת הכוונה לחג הראשון", עכ"ל.

ומו"ז הגאון רבי רפאל איסר יהודה מלין שליט"א (ראש ישיבת כנסת יהודה – תוי"ט, ירושלים) כתב לי בזה הלשון: "בדבר סגולי אין אתנו יודע איך ומתי, ובסודו מי יבוא. ועי' מש"כ שו"ת אגרות משה יו"ד ח"ג סימן כ' להתיר ביצים קלופים של בתי חרושת "שבדברים כאלו שאין להם טעם אלא שכן הוא המציאות דשריית הרוח רעה אין לנו אלא זה שנאמר מפורש ולא אף בשינוי קצת", ול"ש בזה סברות.

"מ"מ יתכן ותליא מילתא בהך גמ' שבת קמ"ז שהבאת, וא"כ יש לנו לדון בגמ' שם גופא האם פסח ועצרת בכלל או לא. ובדיומסית מבואר שם דעצרת בכלל, וא"כ אולי גם בכל שקייני - דפסח ועצרת בכלל. מאידך לפי מש"כ החת"ס הרי רק חודש אייר בכלל [כמרומוז אני ה' רופאך] ולא ניסן ולא סיון.

"ואילו לפי מש"כ הבני יששכר דזה מסתעף מאכילת המן וז"ל (מאמרי חודש אייר מאמר א'): חדש אייר הוא נבחן ומנוסה בחכמת הרפואה, שהוא מסוגל לרפואה להריק האצטומכא מן העיפושים וחולשת המרה, ונ"ל הטעם דנשאר זה בסגולה בחדש הזה, דהנה כל החולשות והחולאים על פי הרוב באים מן המאכלים שאינם לפי מזג האדם, והנה בחדש הזה התחיל המן לירד, לחם אבירים לחם הנבלע באיברים, ולא היה בא מזה שום חולי ושום מכאוב, נמצא בחדש הזה נתרפאו כל החולאים, על כן נשאר טבע קיים בחדש הזה סגולה לרפואה עכ"ד. אלא דא"כ לכאורה תחילת סגולת שקייני אמור להיות רק מ"ד אייר, אם לא שנאמר ד'חודש' קגרים. ועכ"פ בתחילת סיון ליכא, דאם תיזל בתר המשך ירידת המן דכל הימים היו רפואה א"כ הלא המן המשיך לרדת ארבעים שנה בכל החודשים.

"וראיתי פעם דברים מופלאים מהגר"ש אויערבך זצ"ל דבעצם איסתכל באוריתא וברא עלמא, ואין שום דבר גשמי שאינו מסתעף ומשתלשל מעולמות רוחניים. וכמו הגוף שהוא לבוש לנשמה כך כל הנהגת העולם הגשמי לבוש של עולם הרוחני. והיות שימים אלו נחקקו בבריאה כימים של רפואת חולי הנפש. דהרי ימי הספירה היו אותם ז' שבועות שבו עלו כלל ישראל מטומאתם שהיו שקועים במצרים, להיטהר לקראת קבלת התורה. כדהאריך בזה האוה"ח הק' וכל המפרשים, וכן כידוע שזה ימי תיקון מ"ח קנייני התורה, וכן כל החולאים הרוחניים של מדות ובין אדל"ח, ואשר לכן השתלשל מזה גם ימי רפואת הגוף עכ"ד. ואשר לפי"ז תליא בימי הספירה לחוד מט"ז ניסן, ואין יום א' דפסח ולא יום שבועות בכלל, ודו"ק", עכ"ד הנפלאים.

שתיית הגשמים ברשות הרבים

[ז] והנה בספרי "ארחות אכילה" (שלמי חיים), בו זיכני השי"ת לדון ולברר האי דינא רברבא דתנו רבנן (קידושין מ' ב') "האוכל בשוק הרי זה דומה לכלב ויש אומרים פסול לעדות", דנתי גבי שתיה בשוק, מי שרי או לא.

והוא נידון גדול בפוסקים, אשר כבר דן בו הגאון רבי יצחק וייס זצ"ל בשו"ת שיח יצחק (סימן תע"ט), וז"ל: "נסתפקתי במה שנפסק ברמב"ם ובשו"ע שהאוכל בשוק פסול לעדות, אם גם השותה בשוק בכלל זה, מאחר שבכל הש"ס מבואר ששתיה בכלל אכילה", ועיי"ש שפלפל בזה.

ועוד זאת יש בשתיה ברבים, משום האי דינא דאיתא בבכורות (מד, ב) דאין שותין מים בפני רבים, שדין זה כבר הובא במשנה ברורה (סי' ק"ע סק"ג), ובכ"ז הארכתי טובא בס"ד בספרי הנ"ל.

וא"כ יל"ע אם מותר לעשות סגולה זו – של שתיית הגשמים לרפואה – ברשות הרבים, וכגון אדם ההולך בשוק והחלו גשמים יורדים, ועד שיבוא לביתו יתכן שיפסקו מלירד, האם גם ת"ח מותר לו לעמוד ולפתוח פיו בשוק ולשתות.

והיה מקום לחלק דתלוי אם הוא חולה, וזקוק לרפואה, דאז יותר לו לשתות הגם שגנאי הוא, דכבר כתב הרמב"ם (פ"ה מהל' דעות ה"ב) "החכם כשהוא אוכל מעט זה הראוי לו, לא יאכלנו לא בחנות ולא בשוק אלא לפי צורך גדול", וא"כ ודאי דיותר לשתות לצורך גדול.

אבל מי שאינו חולה, ואין לו צורך גדול כ"כ לשתות להאי מי גשמים, אולי לא יותר לו. ויל"ע א"כ בזמן זה, שמגפה מתפשטת ל"ע, ויתכן דרבים חולים וטרם יודעים על כך, אולי יותר לכו"ע לשתות בפרהסיא ממי הגשמים שכן לצורך הוא.

ושאלתי זאת קמיה הגאון הגדול רבי נתן הכהן קופשיץ שליט"א (מרא דאתרא דבית שמש, וחבר בד"צ העדה החרדית), וכתב לי ע"ד השאלה הנ"ל – "לאו מר בר"א חתום על זה". ונראה מדבריו ג"כ דאין לעשות כן ברה"ר בשופו"א, וביאור הדברים, דגם לאו כו"ע יודעים סגולה זו, וא"כ הוי גנאי בראותם אנשים וכ"ש תלמידי חכמים העומדים ושותים בפרהסיא.

והגאון הגדול רבי יעקב מאיר שטרן שליט"א השיבני, דכיון שהכל יודעין שעושה זאת לרפואה משום סגולה, וגם דזה רק ליזמן קצר – אין בזה גנאי ובזיון, דכל האי מילתא דהאוכל בשוק הוא ענין שלא מתאפק ואינו שולט על רצונותיו – ולכן זה בזיון, משא"כ בנידון דנן הכל מבינים שענין סגולי הוא, והכרח הוא שיעשה סגולה זו רק כאן, בכה"ג לא נאמר האי מילתא.

והגאון הגדול רבי יהודה טשזנר שליט"א כתב לי בזה הלשון: "אם יוכל לעשות כן באופן שלא מורגש לאחרים, אין בזה איסור אף אם הסגולה לא מועילה. אולם אם הדבר ניכר לרבים (כגון שצריך להוציא לשונו חוץ לפיו כדי לקלוט הגשמים), אם הדבר נראה להם מוזר, אין להחזיק את עצמו שוטה בפני רבים. וכ"ש אם הוא ת"ח שיש בזה גם חשש חילול השם, ר"ל", עכ"ל.

והגאון רבי אליהו שלינגר שליט"א (רבה של שכונת גילה בירושלים, ומח"ס שו"ת שואלין ודורשין וש"ס) כתב לי "לא ראיתי את הסגולה הזאת, ובודאי שאין לשום אדם להפוך לחוכא ואיטלולא ברחוב, עם פתיחת הפה לאורך ולרוחב שהוא לעג וקלס לכל אדם", עכ"ל.

שוב כששלחתי לו מקורות הסגולה, השיבני בזה"ל: "לענין סגולת הגשמים, מי שחפץ בזה יעשה זאת בצניעות במרפסת או בחצר שלו אך לא בפרהסיא שיכול לגרום לחילול ה", עכ"ל.

ובאמת לשון הספר "רפאל המלאך" הוא: "סגולה לגבורת אנשים – גבורת גשמים שישתה מי גשמים, וביותר טובים הגשמים היורדים מן פסח עד עצרת, ובאם האויר חם בין פסח לעצרת ויורדים גשמים, יעמוד במקום מוצנע ערום שירדו הגשמים על גופו, וגם יפתח את פיו שירד הגשם לתוך פיו. וירפא עי"ז מן כמה מיני חולאים ויתחזק כחו", עכ"ל.

הרי שכתב שיעמוד במקום מוצנע, וצ"ל גם משום צניעות גופו וגם משום צניעות בשתייה [וצ"ע להלכתא מי שרי לעמוד ערום לגמרי לצורך רפואה, ולמה לא יעמוד עם בגדיו⁵], אכן אי"ז נכון, דבתחילת דבריו דקאי בשתייה לא כ' כלל ענין דמקום מוצנע, רק בסו"ד באם אויר חם וכו' כ' דיעמוד ערום במקום מוצנע.

⁵ והגאון הגדול רבי יהודה טשזנר שליט"א, כתב לי ע"ז, בזה"ל: "גם אם עומד במקום מוצנע, מ"מ אם זה בחוץ אין בטחון שאף אחד לא יראה אותו.

"והנה הכלל ברפואה הוא, שאם הדבר מובן ע"פ כללי הטבע, הדבר מותר בלי הגבלות מצד ההלכה. אבל דבר שלא מובן ע"פ הטבע אסור, אא"כ הדבר בדוק ומנוסה (ראה יומא דף פ"ג-פ"ד בסוגיא של מי שנשכו כלב שוטה ובפי' המשניות לרמב"ם שם).

"לכן גם בזה אם זו רפואה בדוקה מותר. אמנם מסופקני האם יש מי שיוכל להעיד שזו רפואה בדוקה. וצא ולמד מספר רפאל המלאך עצמו שבתחילת ספרו (אחר ההקדמה) צועק ככרוכיא (ובצדק) על מנהג של נשים עקרות שבולעות את

ועל כן, טוב יעשה אם יניח כלי קיבול שיתכנסו בו כל המים, ואחר כן ישתה אותם בצניעות בביתו, ובזה יהיה טוב לו בזה ובבא.

שוב שמחתי שהראני ידידי הרה"ג רבי משה חליוה שליט"א מש"כ בזה בגליון "אליבא דהלכתא" (שם, עמ' קל"ד) בזה"ל: "אח"כ שאלתי למו"ר מרן הגר"ח שליט"א אי שרי ליקח כוס ברשות הרבים ולמלאותו ולשתותו ברה"ר, ואמר לי דאסור לשתות ברה"ר".

שתית המים בשבת

ח] עוד יש להסתפק כמה ספיקות בזה: בגשם היורד בשבת קודש, אם מותר לשתותו או דהוי חשש נולד. ובאמת מפורש הדבר במ"ב סי' של"ח סק"ל דמטר היורד אין בו דין מוקצה או נולד ומותר לשתותו או להשתמש בו, וז"ל "דאין על המטר היורד שם מוקצה או נולד, ויכול לשתותו או לרחוץ ממנו, וה"ה אם הוא ראוי רק לשתית בהמה", עכ"ל, ויסוד הדבר מבוי בעירובין (מו, א) מבוי דגשמים מכונסים בעבים כבר ורק לא גלויים, וקיימים כבר מערב שבת.

וידידי הרה"ג רבי משה חליוה שליט"א הראני מה שהביא בגליון "אליבא דהלכתא" (שם, עמ' קל"ג) שהביא מהפרמ"ג בפתיחה כוללת (דיני מוקצה אות כ"ט) דמטר היורד בש"ק וזו"ט אסור לטלטלו משום נולד, האמנם הביא דבשו"ת באר משה (ח"א סי' כ') האריך להוכיח מכמה ראשונים דאין בגשם משום מוקצה ונולד, ולפום פשטיה הכי נקטינן דבגשם ליכא משום מוקצה ונולד.

ערלת התינוק לאחר המילה כסגולה להריון. שבנוסף לאיסור אכילת בשר אדם, כותב שלא שמעו אף פעם שאשה ניפקדה ע"י בליעת הערלה. הרי שאין זו רפואה בדוקה ואסור.

"והנני מצטט חלק מלשונו שם: "ועל כן אני אומר בפירוש, שאותן הרבי'לעך שנותנים סגולה כזאת הם אך קלי הדעת ובלי דעת. כי רואים בספרים קטנים סגולות מבהילות, וסוברים שכל מה שנדפס בספרים כאלה הם דברים שיש בהם ממש. ואין יודעים בין ימינם ושמאלם לברור אוכל מתוך פסולת ואור מתוך חשך ומתוך מותר מר. ותחת להיות מתקן, הוא מסכן ומקלקל. כי זה דבר ברור שמעולם עוד לא נפקדה שום עקרה ע"י שטות כזה, ורק עוד מדביקים כח הטומאה בבנות ישראל", עכ"ל. ונראה שגם עליו הוא בעצמו יש מקום לחשוש שהביא לפעמים דברים לא מוסכמים", עכ"ד הגר"י טשזנר שליט"א.

⁶ ומו"ז הגאון רבי רפאל איסר יהודה מלין שליט"א כתב לי בזה הלשון: "הנה לגופן של דברים, נראה לי אחרת. אתה נוקט שבעצם איכא גנאי אלא דלצורך גדול מותר הגנאי, עכ"ד, ואני לא כן עמדי, דנראה לי פשוט דהכל לפי המקום, דכל היכי דמפורסם הסגולה, וסתם אינשי יודעים מזה – הרי ליכא בזה גנאי כלל, דיודעים שאי"כ שום 'שותה' בפני רבים' ושום 'שותה' בשוק' אלא עשיית סגולה לחוד, והיא סגולה דא"א בענין אחר, [דהרבה נקטו דהסגולה רק לפה ולא ע"י כלי, וכדוגמת דברי הס' רפה"מ שהבאת שצריך לזלף ישר על גופו ערום, וכן רואים שם דא"א לתפוס בכלי ולעשות זה באמבטיא בביתו. וכל שמוכן הדבר ליכא בזה גנאי כלל. ובפרט שעסק במצוה של 'ונשמרתם לנפשותיכם' [או במצוה דפרו ורבו] וא"א בענין אחר. וככל הטובלים במקוה יחד בער"ש דפשוט דליכא בזה חיסרון כלשהו של חוסר צניעות, דכולם עסוקים במצוה וא"א בענין אחר. אף דאם הולך ערום בשוק כבהמה דמי. וא"צ לפנים.

"וכבר הארכתי לך דכל שמצותו בכך איב"ז שום חששא. וכגון חתן וכלה השותים בחופתן מכוס קדושין וש"ב בפני רבים, וכן בכוס ברכה דמילה ששותים המברך והסנדק ברבים. וכן עיקר קרבן פסח דנאכל על השוכה בחבורה ובריבוי עם [ולקח הוא ושכניו וגו']. וכן לחמי תודה בריבוי עם שלא יבוא לנותר, וכו', וכל כה"ג מצותו בכך. וככל סעודות חתונה וכדומה. וכבר הארכתי ואכ"מ.

"וא"כ כל שהוא באתרא ידיעי מהסגולה ליכא שום חששא, ומאידך אם סתמא דאינשי לא יודעים מזה, הרי חייב להסביר עצמו, ולא רק כדי שלא ייחשב 'שותה' בשוק אלא כדי שלא ייחשב "שוטח" ומשתגע בשוק. ואיכא חילול ה' להשתטות כך. ומיבעי ליה להסביר עצמו לדואיו. ואם א"א להסביר הריחו אונס דקעסיק במצותו ולא נתפס ע"ז. ובכל חו"ל ביישובי גויים לא חשו לעשות שריפת חמץ וכפרות וללכת בד' מינים ובטלית בחוצות. אף דהגוים הסתכלו בתמיהון לב. ופשוט. כנלע"ד", עכ"ד הנפלאים.

ושוב כתב לי ע"ד מרן הגר"ח ק שליט"א להגר"מ חליוה שליט"א: "ל"ש לנדון דידן, דהא ודאי באוסף לכוס, אסור לשתות ברה"ר, ולמה לא ילך לביתו, וכל הנידון לאלו דנקטו דהסגולה שייך רק ישר לפה, ופשוט", עכ"ד.

והוסיף ידידי הנ"ל שם: "וכששאלתי ממו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א אי שרי ליעבד האי סגולה בשבת, אמר לי "משום מוקצה זה לא שאלה, אם זה סגולה אני לא יודע", עכ"ד. אח"כ הפטיר ואמר בתמיה: גם תינוק שנולד בשבת יהיה מוקצה, ואמר שזו שאלת התוס'.

"אח"כ שאלתי למו"ר מרן הגר"ח שליט"א אי שרי ליקח כוס ברשות הרבים ולמלאותו ולשתותו ברה"ר, ואמר לי דאסור לשתות ברה"ר (עיין קידושין מ', ודו"ק), ושאלתי בגוונא דיוציא ידו מביתו לרה"ר וישתה אם מותר, ואמר לי דאסור מרה"ר לרה"ר, ושאלתי באופן דהוי בחצרו וכיו"ב, ואמר דגם תינוק נולד בשבת (ולכא בזה מוקצה ונולד, וכמשנ"ת באורך בעזה"י), ודו"ק בזה", עכ"ד הנפלאים.

ומורי זקני הגאון רבי רפאל איסר יהודה מלין שליט"א (ראש ישיבת כנסת יהודה, סנה"מ ירושלים) כתב לי עוד לדון אם אסור משום מוקצה או לא: "הנה נכון דזה פשטות ההלכה, אלא דמ"מ יש לדון, דבזמנינו כיון דאין דרך לשום אדם לאסוף מי גשמים לצורכו הוי מוקצה, ושאיני משנים קודמות שהיו רגילים לאסוף מי גשמים, אך כיום דשותים רק מים מטהרים מהברזים. [ועיין בזה מש"כ הארחות שבת כע"ז לגבי עשבים מחוברים בפרק י"ט הע' ק"פ].

"והנה שלג בשנים קודמות ל"ה מוקצה, עם כ"ז כיום שאין מי שיאסוף שלג לצרכו – נחלקו בזה האג"מ והגר"ש"א דדעת האג"מ דהוי מוקצה מפני שאין שימוש כיום בזה, ולהגר"ש"א פשוט דלא הוי מוקצה [עי' ארחות שבת פ"ט הע' רנט], ולכאורא יש לדון לפי דעת האג"מ הלא מי גשמים ג"כ אין דרך היום לאוספם [ואז לאסוף בכלי נמי אסור דמבטל כלי מהיכנו].

"ומ"מ נראה דודאי לא הוי מוקצה, ומשום דאכתי ראוי לשתיית חתולים המצויים ברחוב ויונים, דגם זה סגי כמש"כ המ"ב של"ח ס"ק ל' ע"ש, וממילא גם מי גשם 'מלוכלכים' לא הוי מוקצה מטעם זה, כן נלע"ד.

"גב. והנה דין זה שכ' המ"ב של"ח סק"ל הוא כפי שציין שם ע"פ סי' ש"ח סעיף כ"ט ומג"א שם ס"ק ס"א מהרשב"א [ביצה ל"ו ב' ד"ה וכשהוא ע"ש]. אמנם ידוע חידושו של התהל"ד סי' שכ"ד אות י"ד דרך בעל חי המצוי אצל אינשי שמגדלו ומוטל עליהם לזנום או כלב דהפקר דמ"מ מצוה קצת להאכילין, והגר"ש"א נקט כוותיה [שב"י פ"ט אות י']. וא"כ בג"ד דמים אלו אין ראוי לבג"א. ובעיר דמצויין רק חתולי רחוב ויונים דעלמא, לכאורא אכתי מוקצה נינהו.

"אלא דמ"מ נראה דיש לחלק ולומר, דהלא כל עיקר סברת התהל"ד הוא משום דאסור להאכיל בע"ח בשבת כשאין מזונותיו עליך כדאיתא שם שכ"ד סעיף י"א, ומטעם הדבר משום טירחה בשבת [עי' שלטי הגבורים (ברי"ף) ס"ז א'], וא"כ י"ל דכ"ז באוכלין שברשותו וכיון דאסור משום טירחה הרי"ז מוקצה, אבל במי גשמים שיורדים וראוין לבעל חי ברחוב ליכא משום טירחה ולכו"ע לא הוי מוקצה, כן נלענ"ד", עכ"ל מו"ז שליט"א.

האם אסור לשתות בשבת משום רפואה בשבת

ט ועוד יש להסתפק בחולה הרוצה לשתות מים אלו כסגולה לרפואה, מי חשיב כעשיית רפואה בשבת. דיל"ד אם שייך בזה הגזירה משום שחיקת סממנין, דבשו"ע (סי' ש"ו סעי' ז') מבין שמותר למדוד אזור (כמין חגור) לחולה ללחוש עליו כמו שנוהגים הנשים, וז"ל השו"ע: "מותר למדוד בשבת מדידה של מצוה, כגון: למדוד אם יש במקוה מ' סאה, ולמדוד אזור מי שהוא חולה וללחוש עליו כמו שנוהגים הנשים, מותר דהוי מדידה של מצוה". ובמשנ"ב שם (סקל"ו) ביאר "דמדידה רפואה היא ורפואת הגוף מצוה היא וגזירת שחיקת סממנין לא שייך בזה אלא ברפואה שיש בה ממש כגון משקה או אוכל".

ויל"ד האם יסוד הטעם משום דזה דבר סגולי ולא בדרך הטבע (וא"כ גם גשמים היורדים בין פסח לעצרת), או שהטעם הוא כלשונו בסוף, בין דבר שיש בו ממש, ששייך לשוחקו, לבין דבר שא"א

לשוחקו כאזור, ואם זהו החילוק א"כ גם במי גשמים – שהם משקה שיש בהם ממש, יהא אסור משום האי גזירה דשחיקת סממנין.

והנה בהתעמלות, מבוי בשו"ע (סי' שכ"ח סעי' מב) שאין מתעמלין כדי שייגע ויזיע, ובמשנ"ב שם דן דאיב"ז משום שחיקת סממנין, והיה לנו להתיר כמו בסעי' שאחר זה. וכ' דיש אופנים של זיעה שכן שייך בזה שחיקת סממנין. ובסעי' מג מבוי שמותר להשים כוס חם על הטבור וכו' – כ"א מאלו אין מהם סממנין שנחוש לשחיקה. וא"כ כ' שם דסעי' מב פעמים שייך שחיקה ולכן גזרו, אבל בסעי' מג אף פעם לא שייך שחיקה ולא גזרו ביה.

אך הנה למעשה מבואר בשו"ע שם (סעי' לו) דכל אוכלין ומשקין שהם מאכל בריאים – מותר לעשותם גם לרפואה, ואפי' שקשין לקצת בריאים – דמוכחא מילתא שהחולה עושה לרפואה, אפ"ה מותר. וא"כ לפי"ז נראה דהכ"נ כיון שהבריאים שותים מים אלו (גם כשלא יהיה להם מים, וגם שישארו בריאים), א"כ אין בזה כלל משום רפואה בשבת.

והצעתי כל זאת קמיה הגאון הגדול רבי יעקב מאיר שטרן שליט"א, והשיבני דכיון שזה רק ענין סגולי, ולא 'רפי' אלא רק סגולה לשמור על הכוחות, בין אם הוא בריא – שתתמיד בריאותו, ואם חולה – שתתחזק בריאותו, ולא עשוי דווקא לחולים שיתרפאו, א"כ איב"ז כלל משון רפואה בשבת.

וגם שכל גזירת חז"ל שמא ישחוק סממנין – הוא רק בדבר שעשוי רק לרפואה, אבל הכא אלו מים רגילים – ואין זה דבר שעשוי לרפואה, ורק בזמן מסוים יש בהם סגולה מסויימת שמועילין לרפואה, וזה לא בכלל גזירת חז"ל. דרק דבר שהוא עשוי לרפואה – הוא בכלל גזירת חז"ל, עכ"ד.

ומו"ז הגאון רבי רפאל איסר יהודה מלין שליט"א כתב לי בזה: "הנה לא ראיתי בשום מקום דזה מועיל גם 'לבריא להישאר בריא'. ומהיכ"ת, ולכאורא בטלי דעתיה ואין במעשיו כלום, ומשל למה"ד דאדם יחליט דשתיה ע"י 'שפיכה' לגרונו מועיל לרפואה, איב"ז כלום ובטלה דעתו ועושה שטויות.

"ובכל אופן נדון על ב' האופנים, הנה פשוט דאיב"ז רק ענין סגולי ולא יותר, וכל כה"ג אין משום גזירת שחיקת סממנין, וכמבואר בשו"ע ש"ו סעי' ז' דליכא איסור מדידה לצורך רפואה סגולי. וכתב ע"ז האליה רבה ס"ק כ"א וז"ל לא גזרינן משום שחיקת סממנין אלא ברפואה שיש בו ממש כגון משקה או אוכל עכ"ל, והוב"ד במ"ב שם ס"ק ל"ו. וכן רמז לזה המ"ב בס' שכ"ח ס"ק קמ"ג [במש"כ השו"ע דאין איסור צידה ע"י סגולה, וציין המ"ב למש"כ בס' ש"ו]. והיינו דרק 'שקייני' ומאכל כע"ז הוא חשיב 'סממנין' ולא מעשה סגולי ולכן איב"ז גזירה.

"ואגב, בכל מאכל ומשקה בריאים, שאוכל אדם 'לחזק מזגו', דעת המג"א שכ"ח ס"ק מ"ג דאסור [כן פירש בכוונתו הפמ"ג א"א ס"ק מ"ט והוב"ד במ"ב ס"ק ק"כ]. ושי' האג"מ או"ח ח"ג סי' נ"ד ענף א' דכ"ז רק באדם חלש קצת אבל מי שבריא לגמרי ולוקח ויטמינים לחסן עצמו שלא יחלש או יחלה איב"ז איסור. אך הגרשז"א בשש"כ פל"ד הע' פ"ה אוסר דמ"מ ויטמינים אינו נחשב 'מאכל בריא'. ולפי"ז נראה דמי גשמים בכה"ג שאין רגיל בריא לשתותם כך, אינן בכלל 'מאכל רגיל דבריא' ודומה למי בצל ומי מלח דלא חשיב 'מאכל בריא' ואסור אפילו לבריא אם מכון לרפואה, אלא דכנ"ל כבר כתבנו דענין סגולי מותר בכל גווני", עכ"ל.

והגאון רבי אליהו שלזינגר שליט"א כתב לי בזה: "סגולה אינה רפואה. וראה בפירוש המשניות להרמב"ם בפ"ח דיומא שביאר דרפואה הוא רק דבר שיש בו נסיון שמרפא, וגם בעולם משתמשין ברפואה זו והרופאים והמדענים חקרו אותה, ויודעים שיש בה רפואה. כל השאר הם רק סגולות ואינן רפואות, ובסגולות לא גזרו רבנן", עכ"ל.

אך מו"ז הגאון רבי רפאל איסר יהודה מלין שליט"א העיר על דבריו: "דבר פיה"מ לא שייך לעניננו, עיי"ש יומא פ"ח מ"ו במי שנשכו כלב שוטה דאין מאכילין אותו מחצר כבד (דבר איסור). וע"ז כ' בפיה"מ "וחכ"א אין עוברין על מצוה אלא ברפוי בלבד שהוא דבר ברור שההגיון והנסיון הפשוט

מחייבים אותו, אבל הריפוי בסגולות לא, לפי שעניינם חלוש לא יחייבהו ההגיון, ונסיונו רחוק". והיינו דאין וחי בהם דוחה איסור כה"ג [ופליג שם רמב"ח והתיר], אבל בנד"ד אין איסור אכילה בסגולה. ואי משום שחיקת סממנים - כבר כתבתי מהא"ר ומ"ב דאין בסגולות איסור. ודו"ק", עכ"ל.

אם מותר להכין מים אלו למוצ"ש

י' ועוד שמעתי להסתפק מאאמו"ר שליט"א, דצ"ע אם המים מלוכלכין (כגון שהיה אבק באויר, וירד עם המים לכלי), ואי אפשר לשתותם בלי סינון, ואסור משום בורר. דלכא"ו אין היתר לסננם בשבת, כמב' בשו"ע (או"ח סי' שיי"ט סעי' י') דאם לא ראוי לשתות לרוב בנ"א - אסור לסנן, ואם רוב בנ"א שותין גם בלא סינון - אז מותר רק במשמרת ולא בבגד (דבבגד יש משום ליבון). וי"א דדווקא אם כולם יכולין לשתות ולא אם רוב בנ"א, ורק רוצים לסנן שיהיה יותר ראוי. ואיסטנים שאינו רוצה לשתות - אפי' שרוב בנ"א לא מקפידין, מ"מ אסור.

וא"כ, מאחר ואסור לסננם בשבת, על כן שומר את המים למוצאי שבת, מי חשיב כמכין משבת ליום טוב. ויש לדון בתרתי, באסוף מים ורק אח"ז ראה שמלוכלכין הם, דלא היה כוונה להכין, ורק אח"ז מכין. ועוד יל"ד בידע מלכתחילה שלא יוכל לשתותם עד מוצ"ש שיסננם, וזה על דעת להכין משבת לחול, ובזה יתכן דאסור.

והנה בהכנסת אוכל למקרר או למקפיא, בכדי שלא יתקלקל, דנו הפוסקים (ראה ארחות שבת ח"ב פכ"ב סעי' קעח, עמ' תיג) - דאע"ג דלא יאכל את זה אלא רק אחר השבת, מ"מ אי"ז נידון כמכין משבת לחול כיון ששומר על הקיים שלא ילך לאיבוד וא"כ יש לו תועלת עכשווית, ולא רק תועלת לאחר השבת (שאם לא יכניסם לקירור יתקלקל, אז הוי רק מניעת הפסד, ולא שמירה ליום חול), וכן חשיב בכמה מקומות מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א. ואולי הכ"נ דיורדין גשמים, והם סגולה לרפואה, ואם לא ישים הכלי, ילכו לאיבוד - וא"כ אולי לא חשיב כמכין, אלא רק כשמירת על הקיים שלא יפסדו.

ויסוד הדבר מב' כבר במשנ"ב (סי' ש"ב ס"ק י"ט) "מציעין את המטות מלילי שבת לשבת, ולכתחילה טוב יותר שיציע מע"ש אבל אין מציעין משבת למוצאי שבת, ומ"מ אם המטה עומדת בביתו והוא דבר מגונה ובזיון לשבת שיעמוד כך מותר להציע דמקרי צורך שבת", עכ"ל.

ויש לדון אולי דרך בממונו התירו, ולא בדבר הפקר. ולפי"ז באוכל הפקר, יהיה אסור להכניסו לקירור, ובפשטות לא מצינו חילוק כזה.

והצעתי כל זאת קמיה הגאון הגדול רבי יעקב מאיר שטרן שליט"א, והשיבני דאין בזה משום איסור, והוא ע"פ תשו' מהרש"ג שכתב דכל שיש הפסד - ולכן אינו יכול לעשות הדבר במוצאי שבת, אין בזה משום הכנה משבת למוצ"ש.

ומו"ז הגאון רבי רפאל איסר יהודה מלין שליט"א כתב לי בזה: "...ועכ"פ ודאי דאסור לסננם בשבת, כל שאין אינשי שותים כה"ג. ולאסוף על דעת מוצ"ש לכאורא הוי מכין. ומ"מ נכון דכל שאסוף בטעות אי"כ מכין למפרע, ולא גרע ממ' שבירר אוכל מתוך פסולת לאכול לאלתר. והתחרט, דל"ה בורר למפרע, ואף דיש פמ"ג דמ"מ יראה לאכול משהו והמחמיר תע"ב, מ"מ שאני בורר ממכין, דבורר בעצם הוי 'מעשה ברירה' אלא שבאוכלו לאלתר נחשב 'דרך אכילה' ולא 'דרך ברירה', ואם לא אוכלו יתכן ול"ש להחשיבו 'דרך אכילה', משא"כ 'הכנה' כל איסורו משום ד'טורח' לחול. וכאן לא טרח לאכול אלא לשבת. ופשוט", עכ"ל.

אך הנה הגאון רבי אליהו שלזינגר שליט"א כתב לי "אם אי אפשר לשתותם בשבת, המים הם מוקצה, ואסורים בטלטול", עכ"ל. והנה מה שכתב דהמים אסורין בטלטול, קצת צ"ע, ממה שנתבאר לעיל באריכות מדברי מו"ז שליט"א שלא כן, וצ"ע.

מבטל כלי מהיכנו

יא [ועכ"פ, לפי דברי הגר"א שלזינגר שליט"א, א"כ יש לדון עוד, דאם מניח הקערה שיכנסו המים לשם, ויודע שלא יוכל לשתות המים אלא במוצ"ש אחר שיסננס, א"כ כיון שבשבת המים מוקצה, א"כ בשעה שמניח את הקערה – הוי "מבטל כלי מהיכנו", וקיי"ל בשו"ע (או"ח סי' ש"י סעי' ו'), "כל דבר שאסור לטלטלו, אסור ליתן תחתיו כלי כדי שיפול לתוכו, מפני שאסור הכלי בטלטול ונמצא מבטל כלי מהיכנו, אבל מותר לכפות עליו כלי, ובלבד שלא יגע בו". וכמו שביאר שם המושג"ב (ס"ק כ) בשם הטור "ונמצא מבטל. והוי כסותר הכלי", וכן מבואר בשו"ע (סי' רס"ה ס"ג) גבי שמן המטפטף שאסור לשים כלי, וכמב' במושג"ב שם (סק"ו) דהוא משום דהוי כסותר הכלי, והכ"נ כיון שהכלי יהא אסור מעתה ועד מוצ"ש בטלטול, עובר במבטל כלי בהיכנו.

ויש מקום לדון בכלים חד פעמיים, האם יש איסור בזה משום מבטל כלי מהיכנו – שמבטלו למוקצה, דאם הטעם משום סותר יל"ד אם שייך בזה איסור סותר.

אכן בביאור הלכה (סי' רס"ה שם, ד"ה מפני) הביא דאמנם ברש"י וברמב"ם מבואר שהטעם משום סותר, אך לרש"י בשבת דף מ"ב האיסור הוא משום בונה, דהוי כמחברו למקום שלא יזוז כל השבת, וא"כ אם הטעם משום בונה – א"כ ה"ה בכלים חד פעמיים, אבל אי נימא דהוא משום סותר – אזי יש מקום לדון טפי דבכלים חד פעמיים אין איסור סותר.

והנה בשער הציון (סי' שי"ג ס"ק ל"ז) כתב חידוש בשם הפרי מגדים דרך בכלי יש דין מבטל כלי מהיכנו, ולא בסתם חתיכת עץ, וסברתו לכאן שזה דין סותר, ורק בכלי שייך סותר, וז"ל השעה"צ: "שהוא [הפרמ"ג שצינו במושג"ב שם ס"ק מט] מצדד דלדידהו אפילו במהדקו שרי במקל, דלא שייך שם ביטול כלי מהיכנו כל שאין שם כלי עליו. ולעניות דעתי, דבר חדש הוא ולא נהירא, דכיון שגזרו איסור שלא לבטל כלי מהיכנו לא פלוג במלתייהו, ואסרו כל דבר שהיה מתחלה מותר לטלטל והוא גורם בפעולתו שיהא אסור לטלטל", עכ"ל.

אך הנה בספר "תוספת שבת" (סי' שלה סק"י) כתב גבי כלי רעוע שאין בו איסור סותר (כמב' בשו"ע סי' שיד ס"א), א"כ גם אין איסור מבטל כלי מהיכנו. אך מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל פליג ע"ז, כמב' בס' שמירת שבת כהלכתה (ח"ג פכ"ב הע' מז, ובשבות יצחק הל' מוקצה, פ"כ אות ז') דאע"פ שהוא רעוע, מ"מ כל עוד שהוא שלם נוהג בו איסור ביטול כלי מהיכנו.

ולגבי מגבת חד פעמי או נייר חד פעמי, התיר הגרש"ז א"א (שש"כ פכ"ב הע' מז) דזה מתכלה על ידי זה וזהו תשמישו. וצריך עיון גבי כלים חד פעמיים אם הוא הדין. וגם בשקית פח הזבל דנו הפוסקים אם יש בזה משום מבטל כלי מהיכנו, וראה בשבות יצחק שם (אות ח') שהביא ממרן הגרש"ז א"א זצ"ל שלכך הוא עומד ואין בזה משום מבטל כלי מהיכנו, וכן הביא באורחות שבת (ח"ב עמ' קע) משמו. ובחוט שני (ח"ג פרק עד סק"ט) מובא ממרן הגר"נ קרליץ זצ"ל דיש להחמיר בזה, וצידד שיניח בתחילה דבר מאכל שאינו מוקצה, ואז איב"ז מבטל כלי מהיכנו. וע"ע מש"כ בזה הגרמ"מ קארפ שליט"א בספרו הלכות שבת בשבת (ח"ב עמ' תפג) בעיצה זו.

ברכה על שתיית מים אלו

יב [ועוד ילה"ס אי מברכין על שתיית מים אלו או לא, שהרי שותה אותם לרפואה לחוד. הנה זה מפורש בשו"ע סי' ר"ד ס"ז דדווקא לצמא מברך ואם אי"ז לצמא אינו מברך.

רק דיש לדון, דסו"ס השתא אינו צמא, אבל זה יגרום לו שלאחר זמן לא יהיה צמא (שכן שתה לפני כמה דקות), דמאן ימר לן דבעי "לצמא" דלעכשיו, דלמא סגי ב"לצמא" דלמחר, ושור"ר שנסתפק בזה באמרי אמת (ליקוטים, ברכות מד, א) וכתב דנראה דצריך לברך, ובאמת כ"כ האש"א בס' ר"ד שם (מהדו"ת) שאם שותה וכוונתו שלא יצמא לאחר זמן, אך בדעת תורה למהרש"ם (שם סק"ז) כ' שמסקנת האש"א לא כן, ושלא יברך.

ובס' אשרי האיש (ח"א פל"ו אות י"ח) כתב משמיה דמרן הגר"ש אלישיב זצ"ל, וכ"ה בחוט שני (ריבית עמ' קל"ו, וברכות עמ' קצ"ד) משמיה דמרן הגר"נ קרליץ זצ"ל - דלא סגי בהא דמונע צמאון ע"י ששותה עכשיו, אלא צריך שיהא צמא באותה שעה, ולא שיגרום שלא יהא צמא. דאל"כ, מתי משכח"ל הדין דשותה שלא לצמאון, הא תמיד לא יצמא אם ישתה עכשיו, וע"כ דאין סברא זו, וכן מטו משמיה דמרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א. (אכן, מרן הגר"ק זצ"ל כ' שם דקודם צום יוה"כ ות"ב אפשר לברך כשיש קצת הנאה, ועי' שם).

אכן מרן הגר"ש וואזנר זצ"ל בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' מ"ב, וח"י סי' מ"ב אות י"ב) כהאש"א קודם חזרתו, שהשותה על מנת שלא יצמא לאחר זמן, צריך לברך. וכן הורה למעשה, וכמ"ש בס' שערי הברכה (פי"ח הע' ע"ז). וגם לדעתו, זה רק כשכך מטרותו, ולא כששותה לרפואה בעלמא לסגולה - הוי כחנקתיה אומצא, ולא יברך לכו"ע. וכן הביא בספר "והאר עינינו" לדידי הגאון הרב פרידלס שליט"א (חקור דבר, ברכות, אות ו', עמ' רנ"ז) כתב בשם מרן בעל השבט הלוי זצ"ל דנטה ג"כ לומר שצריך לברך, וסיים שהוי ספק ברכות להקל.

וראיתי בקובץ היקר "מה טובו אהליך יעקב" (לידי"נ הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, גליון ה' עמ' קכ"ה) שהביא הגר"י שוב שליט"א מפסקי הגה"צ רבי שריה דבילצקי זצ"ל (אות ט"ו) דהשותה מים בעיוהכ"פ דאינו צמא בשעת השתייה, אינו מברך שהכל.

ויש שהציעו שכששותה בערב הצום, ישתה בתחילה פטל או קולה וכדו', ויברך ע"ז שהכל, והכא נמי יכול לעשות כן, שקודם שתיית מי הגשמים יברך על פטל או על סוכר וכדו'. ועיי"ש בס' והאר עינינו שהביא בשם מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל דגם סודה טוב (אך י"א דסודה הוא מים רגילים ורק נתווספו בו גזים, ועי' בכ"ז בספר היקר גם אני אודך תשובות ידידי הגר"מ גבאי שליט"א ח"ה סי' ב' שהאריך בגדרי סודה).

והגאון הגדול רבי יהודה טשזנר שליט"א כתב לי ע"ז: "אם הוא צמא, יברך על שתיית המים. אבל אם אינו צמא, אינו מברך על מים ששותה לרפואה", עכ"ל. וכן אמר לי הגאון הגדול רבי יעקב מאיר שטרן שליט"א.

דין תפילה קודם עשיית רפואה

יד] ויש לזכור מה שכתב בשו"ע (או"ח סי' ר"ל סעי' ד'): "הנכנס להקיז דם אומר: יהי רצון מלפניך ה' אלוהי שיהא עסק זה לי לרפואה, כי רופא חנם אתה, ולאחר שהקיז יאמר ברוך רופא חולים".

וכתב שם במשנה ברורה (ס"ק ו'): "להקיז דם. והוא הדין בכל מידי דרפואה יאמר זה, ולא יחשוב שתהיה איזה דבר לו רפואה, אלא על ידי הבורא יתברך שמו, ולכן על ידי תפלה זו, ישים בטחונו בו ויבקש ממנו שתהיה לו לרפואה", עכ"ל קדשו.

וראה בערוך השולחן (שם, סעי' ה') שכתב בזה"ל: "והנכנס להקיז דם אומר יהי רצון וכו' שיהא עסק זה לי לרפואה כי רופא חנם אתה, ולאחר שהקיז יאמר ברוך רופא חולים, וכו', ונכון שכל רפואה שנוטל יאמר יהי רצון מלפניך ה' אלקי שתהא זה לי לרפואה, וכן נוהגין המדקדקים", עכ"ל.

וראה בספר שער העין להרה"ג ר' אליהו אריאל שליט"א (עמ' תכ"ח, אות מ"ג) ששאל ממרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל: "האם יהי רצון שאומרים קודם רפואה הוא חובה". והשיבו: "אינו חובה, רק טוב לאומרו".

וראיתי בס' פסקי תשובות (סי' ר"ל הע' 13) שכתב שהנהגת הגה"ק ממנוקאטש זיע"א הייתה לומר על מי רפואה את נוסח הירושלמי (ברכות פ"ו ה"ח) "ברוך אתה (ומהרהר השם בליבו) מלך העולם שברא מי רפואות".

ויסוד הדבר – חד הוא, ליכור ולהחדיר בקרבנו, כי כל הרפואות הם רק השתדלות גרידא, וודאי שיכול האדם להתרפאות בלא תרופות, ויכול גם שלא להתרפאות אף שלוקח תרופות, והכל מן שמיא, ויש לבטוח ולהתפלל לקוב"ה שהוא כל יכול, שיחוס וירחם שע"י השתדלות זו – תבוא הרפואה והישועה.

ובאמת, מבואר בפוסקים שנוסח "ברוך רופא חולים" אומר רק אחר הקזת דם ולא בכל רפואה, כן משמע מסתימת המושג"ב, ומסתימת שאר האחרונים. ונהגו העולם שאחרים אומרים "ברוך רופא חולים" כשרואים חולה שקם מחליו והולך על בוריו (כן כתב החות יאיר בספרו מקור הים, ריש סי' רכ"ה, וכתב שאפשר לאומרו אפי' אין חבירו שומעו).

שו"ת ממרן הגר"ק שליט"א בדין תפילה לרפואה

טו] ובספר "דולה ומשקה" לידידי הרה"ג רבי אברהם חיים שצ"ג שליט"א (עמ' קלב, קלג) שאל ממרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א כמה שאלות בדין זה, ונביאם בס"ד ככתבו וכלשונו:

"כתב המ"ב (סי' ר"ל ס"ק ו') דבכל מילי דרפואה יאמר (לפני כניסתו להתעסק ברפואה) יה"ר מלפניך ה' א' שיהא עסק זה לי לרפואה כי רופא חנים אתה, ואח"כ יאמר ברוך רופא חולים, ע"כ. ונסתפקו הרבה ספיקות בדין זה (וכשנעיין בספיקות רבים בדין זה, יבואו לחיזוק בזה, שכמדומה נשכח דין זה בדורנו):

(א) שאלה. הלוקח כדור אקמול, האם אומר תפילה זו, ששוא דוקא בעסק של רפואה (שמרפא את המחלה) נתקן תפילה זו, אבל כאן אין הגדור מרפא כלל, ורק מרגיע כאבים, א"כ יתכן שלא תקנו על זה תפילה זו".

תשובה: גם הרגעה הוא רפואה.

(ב) שאלה. הלוקח כדור ויטמינים או כדור ברזל, האם אומר תפילה זו, שזה לא מרפא, אלא שהגוף צריך ויטמינים וברזל (ובד"כ הגוף מקבל אותו מהאוכל), ולפעמים כשחסר בגוף מוסיפים אותו דרך כדורים, האם נדמהו לרפואה או לאוכל.

תשובה: אולי.

(ג) שאלה: בזמנינו יש תרופות רבות, שהשפעתם הוכחה במאות האחוזים והיא בדוקה ומנוסה. האם גם בכאלו תרופות אומרים תפילה זו, או שמא רק בתרופות שלא ברור שהן מרפאות, יש לומר תפילה זו.

תשובה: בודאי יש להתפלל⁷.

⁷ וכתב שם הרה"ג ר' אברהם חיים שצ"ג שליט"א בזה"ל: "וצ"ב מהו באמת הטעם, ומ"ש מאוכל שא"צ להתפלל שישבע ע"י האוכל. ויתכן לפרש שחולי של אדם הוא גזירה משמים שיחלה, וכשבא להתרפאות ביאורו שרוצה שעכשיו ישתנה הגזירה ממנו, ולזה צריך תפילה. וראיה לדברינו שכתוב שניתן רשות לרופא לרפאות, וביאורו שבלי רשות מיוחדת נחשב זאת שבא לשנות את הגזירה משמים, אלא שנתחדש שיש רשות לשנות הגזירה אבל צריך תפילה", עכ"ל.

אך הנה זקני הגאון רבי רפאל איסר יהודה מלין שליט"א כתב לי עכ"ז, וז"ל: "כל דבריו בזה [וכן דבריו להלן בהערה לקמן] – לא כן עמדי. ואסברנא לך בס"ד האי מילתא כפי הנלע"ד: הקב"ה הלביש שלימות בסדר טבעו של עולם. וירא

(ד) שאלה. אדם שהתרופה למחלתו היא לאכול מאכל מסויים, שהוא מאכל בריאים, האם מתפלל תפילה זו (למשל ר' צדוק שהיה אוכל תאנים להברות עצמו).

תשובה: אם מכוין רק לרפואה מתפלל.

(ה) שאלה. הלוקח תרופות לרפואת הנפש, האם מתפלל תפילה זו.

תשובה: כן.

(ו) שאלה. על משחות שמיועדות לשימוש חיצוני (על כל מיני פצעים וחולי בגוף), האם מתפלל תפילה זו, ששמא דוקא בתרופות הנכנסות בתוך הגוף תקנו.

תשובה: כן.

(ז) שאלה. מי שעושים לו ניתוח, האם יתפלל תפילה זו, או לא.

תשובה: כן.

(ח) שאלה. העושה בדיקת דם, שבה יבורר אם הוא חולה (ומה החולי שלו) ועי"ז יוכלו לטפל במחלה, האם מתפלל תפילה זו.

תשובה: לא.

א' כל אשר עשה והנה טוב מאד, שלימות אין סוף, ועי"ז דוד המלך אמר ברכי נפשי את ה'.... הוד והדר לבשת – כלומר, הלביש כל טבע הבריאה בהוד והדר. ועי"ז תיקנו כל ברכות השחר ברכות שבח והודאה, פוקח עורים, מתיר אסורים, סומך נופלים וזקף כפופים ושעשה לי כל צרכי וכו', וברכות הודאה על עשיית צרכיו וברכת המזון מה"ת.

"ובודאי בעינן תפילה מה"ת [להרמב"ם] ועי"ש בהל' תפילה שכל א' היה מתפלל לפי מושגו ובשפת עלגים עד שאנכה"ג תיקנו ג' פ' ביום י"ח ברכות ובו כללו כל התפילה על סדרו של עולם, חננו מאתך דעה בינה ודעת, השיבנו, סלח לנו, רפאנו, ברך עלינו, וכו'. ואילו באת לחייב תפילה כל רגע ל"ה שייך לפסוע פסיעה או להושיט אצבע... בלי להתפלל קודם. אלא שכאמור כל דשייך לסדרו של עולם, עשו לנו חז"ל מטבע של תפילה לפניו, והודאה ושבח אחריו.

"מאידך, כל שיש שינוי מסדרו של עולם כגון סכנה, חולי, ועקרות, כל רצונו של מקום הוא או דמתאוה לתפילת צדיקים, או דאכן נענש על חטאו וצריך לשוב בתשובה ולהתפלל לבוראו. וכמש"א ז"ל 'ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים'. ובקשת רחמים זו אין לה שיעור וירבה ככל יכולתו, וכמש"א דוה"מ ה' א' 'שועתי אליך ותרפאיני. וכן בפרק ק"ז ויעקן אל ה' בצר להם... ישלח דברו וירפאם וימלט משחיתותם. ועי"ז תיקנו הלשון 'בורא' רפואות] וכל תכלית הסרת הטבעת בימי המן היתה לזה.

"והנה בהקזה [לדעת האבודרהם רק בהקזה דיש בזה סכנה] או כד' המג"א דה"ה בכל רפואה, צריך לומר תפילה לפני ההשתדלות של ההקזה או הרפואה. והטעם הסביר בחי"א כלל ס"ה א' כדי שלא יטעה שזה הרפואה גורם, אלא ישים בה' מבטחו. והוב"ד במ"ב. ודהיינו – יש בזה טעם מיוחד למה צריך להקדים בזה יה"ר, כדי לשים בה' מבטחו ואל ישעה בדברי שקר. ופשוטים הדברים", עכ"ד הנפלאים.

(ט) שאלה. המודד חוס האם יתפלל תפילה זו, או לא.

תשובה: לא.

(י) שאלה. העושה צילום רטנגו, לברר דברים פנימיים שבגוף, האם יתפלל תפילה זו או לא.

תשובה: לא.

(יא) שאלה. לפני מתן חיסונים לקטנים, שעשוי למנוע מחלות בעתיד. האם מתפלל תפילה זו, ששם רק בתרופה שמרפאה את המחלה הקיימת תקנו משא"כ כאן, שזהו לרפאות מחלה קיימת.

תשובה: ראוי להתפלל⁸.

(יב) שאלה. אשה שע"פ המלצת הרבנים נוטלת כדורים למניעת הריון, האם תאמר תפלה זו.

תשובה: לא.

(יג) שאלה. לאחרונה מפרסמים לפני צום על כדורים בשם "קלי צום", המקילים על תחושת הצום, האם כשלוקחים אותם צריך להתפלל תפילה זו.

תשובה: לא.

(יד) שאלה. הרגיש בנסיעות, ונוטל גלולות נגד הקאות לפני נסיעה, האם בכה"ג יתפלל תפילה זו.

תשובה: לא.

(טו) שאלה. יש זקנים שלוקחים תרופות באופן קבוע (שנים ע"ג שנים), ללב, ללחץ דם וכו', האם כל פעם שלוקחים תרופה יתפללו תפילה זו.

תשובה: אולי⁹.

(טז) שאלה. מי שציוו עליו הרופאים לעשות הליכה כל יום, לצורך רפואה, האם מתפלל תפילה זו.

⁸ וכתב שם הרה"ג ר' אברהם חיים שציגל שליט"א: "משמע בלשון שאינו חיוב רק ראוי, ולמש"כ לעיל א"ש שכל זמן שאין חולי לפנינו עוד אין כאן גזירה משמים שבא לשנותה ולכן אין חיוב להתפלל". וראה בהע' ד', מה שהבאתי בזה דברים יקרים ונפלאים ממו"ז הגאון רבי רפאל איסר יהודה מלין שליט"א.

⁹ וכתב שם המגיה בזה"ל: "יתכן לפרש ספק רבינו, ע"פ ביאורינו לעיל, שחולי הוא כזירה מן השמים, ולכן צריך תפילה כשבא לצאת מזה, וא"כ יתכן שהבעיות של זקנים שנובע בצורה טבעית מזקנה, יתכן שזהו כבר בגדר כמו רעב, שצריך אוכל לשבוע, ולא בגדר של גזירה של חולי, ולכן אין ברור שצריך כאן תפילה מיוחדת, ודו"ק", עכ"ל.

תשובה: לא.

(יז) שאלה. מי שציוו עליו הרופאים לעשות דיאטה (להוריד ממשקלו), ואוכל מאכלים מיוחדים של דיאטה כמו שציוו עליו, האם כל פעם שאוכל מאכלים אלו מתפלל תפילה זו.

תשובה: לא.

(יח) שאלה. מי שנעשה לו שבר ועושה גבס, האם יתפלל תפילה זו או לא.

תשובה: אולי.

(יט) שאלה. העושה פיזיותרפיה (והוא תנועות ידיים ורגלים, בשביל השרירים שלא יתנוונו), האם מתפלל תפילה זו.

תשובה: אולי.

ויזכינו ה' ויסיר מעלינו חולי ומגפה זו וירפא כל חולי עמו ישראל במהרה

ונזכה במהרה לגאולה השלמה, בביאת גוא"צ ובנין ביהמ"ק בב"א!

להערות והארות:

חיים מלין

כתובת מייל

3126877@gmail.com